

Henna-Sofia Kakko

Suomalaisissa koulukodeissa käytössä olevat kasvatukselliset kasvatus- ja hoitokäytännöt

Kasvatuspsykologian kandidaatintyö
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Kasvatustieteiden koulutus
2018

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Suomalaisissa koulukodeissa käytössä olevat kasvatukselliset kasvatus- ja hoitokäytännöt
(Henna-Sofia Kakko)

Kasvatuspsykologian kandidaatintyö, 34 sivua

Toukokuu 2018

Tämän kandidaatintyön tarkoituksena on tuottaa mahdollisimman kattava katsaus suomalaisissa koulukodeissa käytössä olevista kasvatus- ja hoitokäytännöistä, joissa on kasvatuksellinen näkökulma. Työssäni tarkastellaan niitä koulukotien käytäntöjä, joiden tavoitteena on tukea nuoren tervettä kasvua ja kehitystä. Tavoitteenani on löytää vastaus kolmeen tutkimuskysymykseen: mitä kasvatus- ja hoitokäytännöillä tarkoitetaan koulukodeissa tapahtuvan kasvatuksen kontekstissa, miksi sinne päädytään ja millaisia käytäntöjä koulukodeissa on käytössä. Toivottu tutkimusni kirjallisuuskatsauksena perehtyen aiempaan aihetta koskevaan tutkimukseen. Tarkastelin aineistoa analyttisesti ja keräsin niistä omaa tutkimusta vastaavan aineiston.

Koulukoti kasvatusympäristönä on monin tavoin haasteellinen. Siellä kasvatetaan kaikkein haastavimmin oireilevia nuoria, joille koulukoti tarjoaa hoitoa, huolenpitoa ja opetusta. Koulukotinuoria kuvaa moniongelmaisuus päihdehäiriöineen, käytöshäiriöineen, kouluongelmineen ja kasvuympäristöön liittyvine ongelmineen. Riittävän tuen ja kasvatuksen antaminen voi käytännön työssä muodostua haasteeksi kapinoivien nuorten kesellä. Nuorten kasvatus ja hoito rakentuvat erilaisista menetelmistä ja toimenpiteistä. Luokittelin käytännöt arjen käytäntöihin, pakottamis- ja rajoittamistoimenpiteisiin, psykologisiin interventioihin sekä jälkihuoltoon.

Aiheeseen johdattelun sekä tutkimuskysymysten ja menetelmien avaamisen jälkeen esittelen tutkielmassani keskeiset käsitteet. Käsitteet ovat lastensuojelu, koulukoti, kasvatus sekä kasvatus- ja hoitokäytännöt, jotka avaavat tutkimukseni näkökulmasta. Seuraavaksi kokoan löytämäni koulukodeissa käytössä olevat kasvatus- ja hoitokäytännöt. Näiden jälkeen tarkastelen ja pohdin tutkimukseni tuloksia.

Avainsanat: koulukoti, lastensuojelulaitos, lastensuojelu, kasvatus, laitосkasvatus, nuoret, ongelmanuoret

Sisältö

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	5
1.2	Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	7
2	Kasvatuksesta koulukodeissa	9
2.1	Koulukotikasvatukseen liittyviä käsitteitä	9
2.1.1	<i>Lastensuojelu lapsen edun mukaisen kasvatuksen tukena</i>	9
2.1.2	<i>Koulukoti kasvattavana lastensuojelulaitoksena</i>	12
2.1.3	<i>Kasvatus kasvatettavan kehityksen ohjaajana</i>	15
2.1.4	<i>Kasvatus- ja hoitokäytännöt koulukodeissa</i>	16
2.2	Koulukotinuorten taustat	17
2.3	Aiemmat tutkimukset ja selvitykset	19
3	Koulukodeissa käytössä olevat kasvatus- ja hoitomenetelmät	21
3.1	Arjen kasvatukselliset käytännöt	21
3.2	Pakottaminen ja rajoittamistoimenpiteet	24
3.3	Psykologiset interventiot	26
3.4	Jälkihuolto	27
4	Tulosten tarkastelu ja pohdinta	28
	Lähteet	31

1 Johdanto

Koulukodit ovat olleet esillä viime aikoina negatiivisessa valossa mediassa. Valtio esitti marraskuussa 2016 julkisen anteeksipyyntönsä entisiltä koulukotinuorilta ja Oulun yliopistollamme professorina toimiva Vesa Puuronen yhdessä Marjo Laitalan kanssa julkaisivat kirjan koulukotien kasvattien vaietuista kokemuksista samoihin aikoihin (Laitala & Puuronen, 2016). Kirja palkittiin vuoden 2016 tiedekirjana. Epäkohtien esille tuominen ja niihin puuttuminen onkin tärkeää, eikä missään nimessä voida vähätellä heitä, jotka tätä huonoa kohtelua ovat joutuneet kokemaan. Negatiiviset kokemukset koulukodeista ovat olleet todellisuutta asianosaisille, mutta täytyy muistaa, että nämä viime aikoina esillä olleet asiat ovat suoraan vuosikymmenien takaa, eikä samoista kasvatuslaitoksista voida enää puhua tänä päivänä. Ruumiillinen kuritus kiellettiin laissa jo sata vuotta sitten valtion kouluissa ja kaikissa muodoissaan kuritus kiellettiin vuonna 1984 (Kaivosoja & Välimäki, 2016). Lainsäädäntö on muuttunut muiltakin osin ja ihan viime vuosikymmenelläkin koulukotien käytännöissä on tapahtunut merkittäviä muutoksia (Pekkarinen, 2017a). Tämän vuoksi on aiheellista tuoda esiin tämän päivän koulukotien todellisuutta instituutiona, jonka tavoitteena on auttaa kipupisteessä olevia nuoria. Tässä tutkielmassa tulen keskittymään koulukotien kasvatus- ja hoitokäytäntöihin.

Yleensäkin lastensuojelun kentältä nousee aika-ajoin julkisuuteen hyvin negatiivisia tapauksia, joista puhutuimpana esimerkkinä Erikan tapaus, jossa 8-vuotias tyttö sai surmansa isänsä ja äitipuolensa toimesta lastensuojeluasiakkuuden epäonnistuessa. Tämä on erittäin raju tapaus, mutta yksittäinen, vaikkakin sen nostattama keskustelu ja kohu onkin erittäin ymmärrettävää. Tämänkaltaisten tapausten seurauksena lakeihin on tehty muutoksia vastaavanlaisten tapausten ehkäisemiseksi (Pätäri & Ylikännö, 2018). Lastensuojeluasiakkuuksien määrien nouseminen aiheuttaa jatkuvaa huolta yhteiskunnassamme ja nostaa keskustelua lastensuojelun tilasta. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL, 2017a) viimeisin lastensuojelun tilastoraportti on vuodelta 2016 ja sen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 17 330. Näistä koulukoteihin sijoitettuja on noin 250 nuorta vuosittain (Pekkarinen, 2017a, s. 76). Tilastojen mukaan sijoitusten määrien nousu alkaa pikku hiljaa taantumaan (THL, 2017a).

Henkilökohtaisen kiinnostukseni koulukoteja kohtaan herätti erityispedagogiikan sivuaineopinnot ja niiden puitteissa tehty vierailu eräässä valtion koulukodissa. Vierailulla esille tuli tieto siitä, että hyvin pieni osa koulukotinuorista selviää niin sanotusti normaaliin elämään sijoituksen jälkeen. Väistämättä pohdin, sitä kuinka tarkoituksenmukaisia ja toimivia toimenpiteet koulukodeissa ovatkaan. Tutkitusti koulukotiin sijoitetuilla on 7-kertainen riski ennenaikaiseen

kuolemaan verrattuna muihin samanikäisiin (Manninen, Pankakoski, Gissler ja Suvisaari, 2015). Henkilökohtainen kiinnostuksen kohteeni on opintojeni alusta alkaen ollut nuoret ja nuoruus, erityisesti ”ongelmanuoret”. Koulukoti instituutioon tarjoaa hoitoa ja huolenpitoa kaikkein vaativinta hoitoa tarvitseville nuorille. Tästä syystä koen koulukodin otolliseksi tutkimusaiheeksi puhuttaessa ongelmanuorista. Oman kiinnostukseni lisäksi aihepiiri on väistämättä ajankohtainen ilmiö.

Nuoruus on siirtymävaihe lapsuudesta aikuisuuteen ja monellakin tapaa myllerrysten aikaa, sillä muutoksia tapahtuu niin fyysisessä kasvussa, hormonaalisessa toiminnassa kuin sosiaalisissa suhteissa. Nuoruudessa päätösvalta omaa elämää kohden kasvaa ja kyseessä on isojen valintojen aika. Helposti nuori näkee vain aikuisuudessa siintävät oikeudet ja mahdollisuudet unohtaen erilaiset velvollisuudet, mitä aikuisuus samalla tuo (Piiroinen-Malmi & Strömberg, 2008, s. 170). Nuoruudessa on liian helppoa ajautua väärille poluille, mutta toisaalta myös vaihtaa suunta takaisin parempaan. Nuorilla on vielä koko elämä edessään ja kaikki ovet avoinna, mutta jokainen heistä tarvitsee oikeanlaista tukea, huolenpitoa ja välittämistä. Nuoruusiän kehitystä voikin haitata useat riskitekijät, jotka voivat liittyä niin kaveripiiriin, perheeseen kuin yhteiskuntaankin (Lehto-Salo, 2011, s. 13). Näiden jättämät jäljet vaikuttavat yksilöön loppu elämän. Koulukotiin tuleva nuori on usein kohdannut useita riskitekijöitä elämässään ja tarvitsee kattavia toimenpiteitä pysäyttämiseksi ja elämän suunnan muuttamiseksi.

Tällä hetkellä Suomessa toimii yhteensä seitsemän koulukotia, joista viisi on valtion koulukoteja ja kaksi yksityisiä (Pekkarinen, 2017a). Esittelen koulukodit yksiköittäin tässä tutkielmasani. Tutkimustietoa koulukodeista ja niiden nuorista on olemassa jonkin verran, erityisesti niiden historiasta ja nuorten oireiluista. Viimeaikaista tutkimusta esimerkiksi nuorten omista kokemuksista ei juurikaan ole kuten ei myöskään hoitokäytäntöjen vaikuttavuudesta. Uskon, että käytäntöjen tutkimukselle löytyy tarvetta lastensuojelun kentältä.

1.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Kandidaatin tutkielmani teko lähti liikkeelle halustani syventyä koulukotinuorten elämään ja siihen, miten heidän elämästä selviytymistä pyritään edistämään. Koulukodeilla on negatiivi-

nen maine, joten mielestäni olisi tärkeää tuoda esiin myös mahdolliset positiiviset seikat koulukotimaailmassa. Aiempaan tutkimukseen perehtyessäni huomasin, että koulukotien historiaa, nuorten oirekuvia ja taustoja on tutkittu jo melko kattavasti vaikkakin osakseen näitä koskeva tutkimustieto alkaa jo vanhenemaan.

Koulukotien maineen muuttamiseksi ja instituution tarpeellisuuden korostamiseksi yhteiskunnassamme mielestäni olisi tärkeää tuoda esiin se, millaisia laitoksia koulukodit nykyään ovat. Miten siellä toimitaan, mitä ne pitävät sisällään ja mikä niiden tavoite on? Millaisia keinoja koulukodeilla on tukea nuorten tervettä kehitystä ja mahdollisesti jopa muuttaa heidän elämänsuuntaansa? Toisaalta olisi tärkeää myös selvittää ja tuoda esille, kuinka tarkoituksenmukaisia ja toimivia toimenpiteitä tai käytäntöjä koulukodeissa on.

Tutkielmassani pyrin löytämään vastaukset seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Mitä kasvat- ja hoitokäytännöillä tarkoitetaan koulukodeissa tapahtuvan kasvatuksen kontekstissa?
2. Miksi koulukoteihin päädytään?
3. Mitä kasvat- ja hoitokäytäntöjä käytetään koulukodeissa?

Tavoitteenani tutkielmassani on syventyminen koulukotijärjestelmään ja heidän keinoihin nuorten pysäyttämiseksi, terveen kasvun sekä kehityksen tukemiseksi. Samalla tutkin, kuinka tarkoituksenmukaisia ja toimivia käytännöt ovat koulukotiin sijoitetuille nuorille, jotka oireilevat voimakkaasti sekä omaavat erilaisia oirekuvia ja häiriöitä.

Koulukodeissa käytössä olevia hoito- ja kasvatustapojen ymmärtämiseksi, on mielestäni tärkeää paneutua siellä olevien nuorten taustoihin. Tästä syystä yksi tutkimuskysymyksistäni koskee juuri sitä, millaisista syistä koulukoteihin päädytään. Koulukotinuorten ongelmien ymmärtäminen on hoitotoimenpiteiden kohdentamisen ja kehittämisen lähtökohta.

Tekstin lukemisen helpottamiseksi käytän tässä kandidaatin tutkielmassa koulukoteihin sijoitettua nuorista nimitystä koulukotinuoret. Termin ei ole tarkoitus leimata, vaan ainoastaan selkeyttää tekstiä. Koulukotiin sijoitetut nuoret eivät ole yksi homogeeninen ryhmä, vaan jokainen on yksilö omineen elämäntarinoineen ja –historioineen.

Tutkielmaan johdattelemisen jälkeen esittelen tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia keskeisten käsitteiden kautta ja koulukotinuorten taustojen avulla. Lisäksi esittelen aiempia tutkimuksia ja

selvityksiä koulukotiaiheesta. Seuraavassa pääluvussa esittelen löytämiäni koulukodeissa käytössä olevia kasvatus- ja hoitomenetelmiä. Pohdinta-luvussa avaan tutkielmani teon aikana heränneitä ajatuksiani aiheestani.

1.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Salminen (2011) mukaan kirjallisuuskatsaus on metodi, jossa tehdään ”*tutkimusta tutkimuksesta*”. Se on kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusotetta yhdistävä tutkimustekniikka, jossa uudet tutkimustulokset perustetaan koottujen aiempien tutkimusten tuloksille. Kirjallisuuskatsaus on jaoteltu kolmeen eriin tyyppiin: kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi. Oma tutkielmani on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, joka on integroidusti toteutettuna lähellä systemoitua kirjallisuuskatsausta. Integroivan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on kuvata tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti, jolloin aineistoa ei seulota yhtä tarkasti kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa. Tämä mahdollistaa huomattavasti isomman otoksen tutkimukselle (Salminen, 2011).

Kirjallisuuskatsauksen ongelmaksi voi Metsämuurosen (2011) mukaan muodostua seuraavat seikat. Huolimatta siitä, että lähteitä olisi tutkittu laajasti, voi niiden keskinäinen yhteys puuttua tai olla löyhä. Katsaukseen koottu tieto on saatettu kerätä vain omien mielenkiinnon kohteiden tai hypoteesien mukaan, jolloin tulosten kannalta oleellisia lähteitä on sivuutettu. Myös lähteiden laatu saattaa olla vaihtelevaa (Metsämuuronen, 2011, s. 16).

Metsämuurosen (2011) mukaan edellä mainitut ongelmakohdat on mahdollista välttää käyttämällä juurikin edellä mainittua systemoitua kirjallisuuskatsausta. Tavoitteena siinä on ensinnäkin kerätä kattavasti alkuperäistutkimuksia. Välttämällä toisen käden lähteitä minimoidaan tiedon valikoitumisen ongelma. Toisekseen on selvitettävä käytettävien alkuperäistutkimusten menetelmällinen laatu. Kolmanneksi on kiinnitettävä huomiota käytettyjen lähteiden keskinäiseen yhteyteen, jotta olemassa olevien tulosten hyödyntäminen olisi mahdollisimman tehokasta ja selkeää (Metsämuuronen, 2003, s. 16–17). Kandidaatin tutkielmaan varattu aika on hyvin rajallinen, mikä rajoittaa erityisesti systemaattista tiedonhankintaa, mutta mukailen edellä mainittuja periaatteita työssäni mahdollisimman kattavasti.

Tiedonhankinnassa hyödynsin Oulun yliopiston kirjastoa sekä sähköisiä tietokantoja, joita olivat Oula-Finna, EBSCO ja Google Scholar. Käytin tiedonhaussa keskeisiä käsitteitä sekä niiden alakäsitteitä. Lisäksi etsin lähteitä löytämieni aineistojen ja tutkimusten lähdeluetteloista.

Tutkielmani lähdekirjallisuutena olen käyttänyt monipuolisesti aiemmin aiheesta tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä, kasvatustieteen perusteoksia ja kokoomateoksia. Käsitteiden määrittelyssä olen käyttänyt kurssikirjallisuutena hyödynnettyjä perusteoksia. Tutkimuskysymyksiini olen vastannut lähinnä suomalaisten selvitysten ja tutkimusten pohjalta. Lisäksi käytin hyväkseni virallisten tahojen internetsivustoja ja sähköisiä julkaisuja sekä koulukotien omia kotisivuja, joista löytyi ajankohtaista tietoa. Suurin osa lähteistä on suomenkielisiä, sillä tutkielmani kohteena on Suomessa toimivat koulukodit ja suomalainen järjestelmä eroaa huomattavasti muiden maiden järjestelmistä kuten sitä jäljempänä esittelenkin.

2 Kasvatuksesta koulukodeissa

2.1 Koulukotikasvatukseen liittyviä käsitteitä

Tulen käyttämään tutkielmassani muutamia käsitteitä, joiden määrittelemisen koen tarpeelliseksi. Tarkoitukseni on täsmentää käsitteet siitä näkökulmasta, josta käsittelen niitä työssäni. Käsitteet ovat seuraavat; lastensuojelu, koulukoti sekä kasvatusta ja kasvatuskäytännöt. Pääteemani on koulukotinuoret, joten ensinnäkin esittelen koulukodin suomalaisessa järjestelmässä. Tutkimuskysymyksiini kannalta on oleellista myös ymmärtää, miksi koulukoteihin päädytään, joten esittelen lastensuojelun käsitettä sekä koulukotinuorten ja heidän perheidensä taustoja. Myös kasvatusta ja kasvatuskäytäntöjen määrittely on oleellista tutkielmani tulosten kannalta, jotta voidaan ymmärtää, millaisia mahdollisuuksia kasvatuksella on vaikuttaa nuoren polkuun. Kasvatuskäytännöt vastaavat puolestaan siihen, miten niillä voidaan vaikuttaa.

2.1.1 Lastensuojelu lapsen edun mukaisen kasvatusta tukena

Lastensuojelu voidaan ymmärtää viralliseksi tai epäviralliseksi lasta suojelevaksi toiminnaksi. Tässä kandidaatin tutkielmassani tarkoitan lastensuojelulla viranomaisten organisoimaa ja lakiin perustuvaa toimintaa, jota ohjaava periaate on lapsen etu. Lastensuojelulain (LsL) 1 §:n mukaan lastensuojelulla tarkoitetaan lapsen oikeutta *turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun* (417/2007). Ensimmäinen lastensuojelulaki Suomessa on peräisin vuodelta 1936, seuraava vuodelta 1983 ja kokonaisuus uudistettiin viimeisimmän kerran vuonna 2007 (Jahnukainen, Pösö, Kivirauma & Heinonen, 2012). Viimeisimmän muutoksen lakiin on tuonut vuoden 2014 sosiaalihuoltolain muutos, jonka merkittävin muutos lastensuojelun kannalta oli lapsen ja perheen tuen arviointi sosiaalihuoltolain piirissä sekä se, että sosiaalityöntekijän on henkilökohtaisesti ja säännöllisesti tavattava lapsi itse, kun aiemmin työskentely tapahtui lähes kokonaan vanhempien ja eritoten äidin kautta (Pätäri & Ylikännö, 2018).

Jahnukaisen ja kollegoiden (2012) mukaan jokainen lastensuojelulaki heijastaa selkeästi kyseisen aikakauden lastensuojeluajattelua. Ensimmäisen lain myötä vuonna 1936 oli vihdoin mahdollista puuttua turvattomien, laiminlyötyjen, heitteille jätettyjen tai pahatapaisten lasten oloi-

hin (Jahnukainen, Pösö, Kivirauma & Heinonen, 2012, s. 32–33). Laki ei kuitenkaan velvoittanut kuulemaan tai ottamaan huomioon lapsen tahdonilmauksia häntä koskevissa asioissa (Pätäri & Ylikännö, 2018). Seuraava laki toi mukanaan lapsen edun käsitteen ja korosti avohuollon tukitoimenpiteitä (Jahnukainen, Pösö, Kivirauma & Heinonen, 2012, s. 33). Lasta koskevissa asioissa korostettiin lapsen itsemääräämisoikeutta ja lapsen etua (Pätäri & Ylikännö, 2018). Nykyinen vuoden 2007 laki (417/2007) korostaa lapsen osallisuutta, muutti päätöksentekorakenteita sekä ohjeistaa lastensuojeluprosessia entistä tarkemmin (Jahnukainen, Pösö, Kivirauma & Heinonen, 2012, s. 33). Laki korostaa varhaista puuttumista ongelmatilanteisiin painottaen entistä enemmän ehkäisevää lastensuojelutyötä sekä viranomaisten välistä yhteistyötä (Pätäri & Ylikännö, 2018).

Lastensuojeluun on heijastunut kautta aikain yhteiskunnassa vallitseva ajattelutapa ja sosiaalipoliittisen järjestelmän kehitys. Lastensuojeluajatteluun on vaikuttanut perhesuhteiden moninaistuminen; perhemuodot ovat moninaistuneet, perhesuhteet individualisoituneet ja useiden rinnakkaisten perhesuhteiden yhtäaikainen olemassaolo lisääntynyt erilaisten avio- ja avoliittojen uudelleenrakentumisen myötä (Jahnukainen, Pösö, Kivirauma & Heinonen, 2012, s. 34).

Lastensuojelun piiriin päädytään hyvin erilaisia reittejä (Jahnukainen, Pösö, Kivirauma & Heinonen, 2012). Kaivosoja ja Välimäki (2016) määrittelee lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessin seuraavasti. Arviointi käynnistyy lastensuojeluilmoituksen tekemisen jälkeen, jonka voi tehdä kuka tahansa. Eräillä sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, iltapäiväkerhojen, nuorisotoimen, seurakunnan, poliisin ja palo- ja pelastustoimen tehtävissä työskentelevillä on ilmoitusvelvollisuus kohdatessaan lapsen tai nuoren kehitystä vaarantavia tekijöitä. Ilmoituksen jälkeen käynnistyy palvelutarpeen arviointi, jonka seurauksena laaditaan lastensuojelun asiakassuunnitelma tai lopetetaan asiakkuus, jos tarvetta lastensuojelulle ei löydy. Arvioinnissa otetaan huomioon tilanne kokonaisvaltaisesti ja kuullaan lasta itseään sekä tämän huoltajia sekä heidän kanssaan toimineita koulun, päivähoidon tai terveydenhuollon asiantuntijoita (Kaivosoja & Välimäki, 2016).

Jahnukainen ja kollegat (2012) määrittelevät lastensuojelun artikkelissaan suppeaksi ja laajaksi toiminnaksi. Laajaa lastensuojelua ovat erilaiset laajat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset teot, jotka tavoittelevat lapsen edun huomioimista. Laajaa lastensuojelua toteutetaan esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa tai työ ja perhe-elämän yhteensovittamista koskevassa lainsäädännössä. Suppeaa lastensuojelua puolestaan toteutetaan yksilö- ja perhekohtaisena. Suppeaa lastensuojelua toteutetaan silloin, kun lapsen havaitaan olevan lastensuojelun tarpeessa. Se pitää

sisällään lastensuojelutarpeen arvioinnin, avohuollon toimenpiteet, huostaanoton, kiireellisen sijoituksen, sijaishuollon ja jälkihuollon. Suppea lastensuojelu on kunnallisen lastensuojelun viranomaistoimijoiden vastuulla, joilla on käytössään julkinen valta. Julkisella vallalla puututaan lasten ja perheiden yksityisyyteen, jonka vuoksi tehtäviä ei voida siirtää yksityisille palveluntuottajille. Ehkäisevä lastensuojelutyö rajataan pois kuuluvaksi edellä mainituista lastensuojeluista ja siitä on vastuussa laaja joukko lasten ja perheiden parissa työskenteleviä toimijoita (Jahnukainen, Pösö, Kivirauma & Heinonen, 2012, s. 36–37).

Lastensuojelua perimmäisesti ohjaava periaate on lapsen etu (417/2007). Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsen etua arvioitaessa huomio on kiinnitettävä *tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden turvaamiseen lapselle*. Lisäksi on turvattava lapsen *mahdollisuus saada iän ja kehitystasona mukaista huolenpitoa mutta myös ymmärrystä ja hellyyttä*. Nuorella on oltava mahdollisuus *toiveitansa ja taipumuksiaan vastaavaan koulutukseen* ja suotava tälle *turvallinen kasvuympäristö, jossa vallitsee ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus*. Lapselle on luotava mahdollisuus *itsenäistymiseen ja kasvamiseen vastuullisuuteen sekä osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan*. Lisäksi on huomioidava lapsen *kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta* (417/2007).

Päätöksiä tehdessä lapsen tai nuoren etu on oltava ensisijainen ja tämän edun ajaminen on syy ryhtyä toimenpiteisiin. Muita yleisesti hyväksytyjä lastensuojelun periaatteita ovat vanhempien hoidon ja kasvatuksen ensisijaisuus siinä missä lastensuojelu on viimesijaista. Lisäksi lastensuojelua tarjotaan aina ensisijaisesti avohuollon palveluina ja palvelujen vastaanottaminen tulee perustua vapaaehtoisuuteen. Huostaanotto on perusteltua vain silloin, kun muut, kevyemmät toimenpiteet eivät ole riittäviä. Huostaanotto nähdään aina väliaikaisena toimenpiteenä, jonka tavoitteena on saavuttaa tilanne, jossa lapsi voisi turvallisesti palata omien vanhempiansa luokse (Jahnukainen, Pösö, Kivirauma & Heinonen, 2012, s. 39).

Käytännössä lapsen ja nuoren edun sekä edellä mainittujen periaatteiden huomioonottaminen ei ole yksiselitteinen asia, sillä lapsen tai nuoren parhaasta saattaa olla ristiriitaisia näkemyksiä. Kun tavoitteena on antaa lapsen kasvaa kotonaan omien huoltajien parissa niin pitkään kuin se nuoren edun mukaisesti on parempi vaihtoehto kuin sijoitus, voi kodin muuttuvat olosuhteet aiheuttaa turhaa pompottelua lapsen kohdalla heikentäen tämän luottamuksellista suhdetta kehenkään aikuiseen (Lehto-Salo & Sinkkonen, 2016). Lehto-Salo ja Sinkkonen (2016) käyttivät esimerkkinä 7-vuotiaasta poikaa, joka oli ehditty huostaanottaa jo kaksitoista kertaa, sillä hänet

palautettiin aina takaisin alkoholiongelmista kärsiville vanhemmilleen näiden raitistuttua hetkeksi, mutta huostaanotettiin taas heidän retkahtaessaan alkoholin käyttöön uudestaan.

2.1.2 Koulukoti kasvattavana lastensuojelulaitoksena

Kitinoja (2005) määrittelee koulukodit lastensuojelulaitoksiksi, jotka toimivat Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) sekä Opetushallituksen (OPH) alaisuudessa. Koulukodeilla on erityinen asema nuoruuden, sosialisoinnin, koulutuksen ja lastensuojelun instituutiona. Ne tarjoavat nuorille lyhyt- ja pitkäkestoista kuntoutusta, kasvatusta, opetusta, avohuoltoa ja jälkihuoltoa sekä mielenterveyspalveluita kaikkein haastavimmin oireileville nuorille. Koulukodit tarjoavat nuorelle mahdollisuuden asua, käydä koulua ja saada tukea. Nuorten vanhemmille tai huoltajille ne tarjoavat tukea vanhemmuudessa ja kasvatustehtävässä. Yhteiskunnallisessa merkityksessä niillä on viimesijaisen auttajan rooli (Kitinoja, 2005, s. 64).

Koulukodeilla on pitkä historia, johon heijastuu selkeästi kunkin aikakauden näkemykset nuoruudesta ja sen ongelmista. Suomessa toimii tällä hetkellä seitsemän koulukotia, joista viisi on valtionkoulukoteja ja kaksi yksityisiä. Valtion koulukodit ovat ainoita valtion ylläpitämiä lastensuojeluyksiköitä. Kaikkien koulukotien toimintaa ohjaa laillisesti perustuslaki, lastensuojelulaki ja laki asiakkaan sosiaalihoitoon asemasta ja oikeuksista (Kitinoja, 2005, s. 69). Lisäksi valtionkoulukodeilla on oma lainsäädäntönsä (Pekkarinen, 2017a, s. 17). Sijainniltaan kaikki koulukodit ovat hieman syrjässä kaupunkien ulkopuolella. Rauhaista sijaintia on pidetty nuorille terveellisenä kasvuympäristönä, jossa on mahdollisuus päästä pois aikaisemman asuinalueen houkutuksista (Kitinoja, 2005, s. 7).

Tässä kandidaatin tutkielmassa puhun nimenomaan Suomessa toimivista koulukodeista. Verrattaessa muiden maiden koulukotien toimintaan, niiden toiminta eroaa toisistaan, sillä hoito- ja rangaistuskäytännöt eroavat merkittävästi toisistaan riippuen maan historiasta ja kulttuurista. Suomessa käyttäytymisen ongelmia pyritään ensisijaisesti käsittelemään aina sosiaali-, kasvatus- ja terveydenhuoltojärjestelmän piirissä (Manninen, 2013). Esimerkiksi nuorisovankeja maassamme on vuosittain merkittävän vähän verrattuna useisiin muihin maihin. Rikosseuraamuslaitoksen mukaan meillä on ollut vuosina 2007–2016 vuosittain vain 1–2 alle 21 -vuotiasta vankeusvankia (Rikosseuraamuslaitos, 2016). Suomen ja muiden Pohjoismaiden koulukotijärjestelmien painotus on kuntoutuksessa, ei rankaisemisessa (Manninen, 2013).

Koulukodeissa työskentelee moniammatillisia ja osaavia tiimejä, joihin kuuluu laaja joukko sosiaali-, terveystyö- ja opetusalan ammattilaisia. Henkilökunta on hyvin työhönsä koulutettua erilaisine lisäkoulutuksineen, joita ovat esimerkiksi perhetyökoulutus, psykiatrinen lisäkoulutus ja erilaiset menetelmälliset koulutukset (Pekkarinen, 2017a, s. 39). Henkilökuntaan kuuluu psykologeja, psykiatrisia sairaanhoitajia, sosiaalityöntekijöitä, erityistyöntekijöitä, neuropsykiatrisia valmentajia, lääkäreitä, nuorisopsykiatreja, toimintaterapeutteja, ohjaajia, erityisopettajia, avustajia, perheterapeutteja sekä hallinto- ja tukihenkilöstöä. Työntekijöiden ajantasaisesta osaamisesta pidetään jatkuvasti huolta erilaisilla ajankohtaisilla koulutuksilla (THL, 2018b).

Esittelen seuraavaksi lyhyesti jokaisen tällä hetkellä Suomessa toimivat koulukodit perustuen lähinnä heidän kotisivuiltaan saamiini tietoihin. Valtion koulukoteja ovat Pännäisissä sijaitseva Lagmansgårdenin koulukoti, Limingan koulutuskeskus Limingassa, Sairilan koulukoti Mikkelissä, Sippolan koulukoti Kouvolassa ja Vuorelan koulukoti Nummelassa. Lisäksi vuoteen 2015 saakka oli toiminnassa kuudes valtion ylläpitämä Janakkalassa sijainnut Harvialan koulukoti. Valtion koulukodit ovat julkaisseet yhteiset strategiset linjaukset vuoteen 2020. Sen neljä ulottuvuutta ovat lapsen ja nuoren osallisuus ja dialogisuus, lapsen ja nuoren yksilölliset tarpeet, moniammatillinen asiantuntijuus sekä tutkimus- ja kehittämistyö (THL, 2018c).

Lagmansgårdenin koulukoti on kaksikielinen, pieni, 15 sijaishuoltopaikan yksikkö, jossa toiminnan keskiössä on nuoren osallisuus, voimaantuminen ja kehitystä tukeva yhteisöllisyys (THL, 2018b). 2000-luku on ollut vaikeaa aikaa Lagmansgårdenille niin heikkokuntoisten kiinteistöjen, sijoitusmäärien kuin taloudenkin kannalta. Todellisen lakkautusuhan alla se oli vuonna 2016 (Pekkarinen, 2017a, s. 22). **Limingan koulutuskeskus** on perustettu alun perin Viipuriin 1800-luvun alkupuolella, mutta siirrettiin toisen maailmansodan vuoksi Liminkaan vuonna 1945 (Pekkarinen, 2017b, s. 20). Limingan koulutuskeskuksen kivijalka on erityinen huolenpito, jonka tavoitteena on pysäyttää nuori, vakauttaa psyykinen olo ja arvioida kokonaistilanne (THL, 2018b). Erityisen huolenpidon osastoja Limingassa on kaksi, tehostetun hoidon osastoja neljä sekä yksi itsenäistymisharjoitteluosasto. Yhteensä paikkoja on 36 nuorelle. Pekkarisen (2017a) selvityksen mukaan Limingan koulutuskeskuksessa on tehty rakenteellista ja sisällöllistä kehittämis- ja laadunvarmistustyötä 2000-luvulla. Se otti ensimmäisenä käyttöön IMS-laadunhallintajärjestelmän, joka on käytössä nykyään kaikissa Valtion koulukodeissa (Pekkarinen, 2017a, s. 21).

Sairilan koulukoti tarjoaa yhteensä 32 sijaishuoltopaikkaa. Heidän erityisosaamistaan on vaativan pitkäaikaisen kasvatuksen osastot, joita on kaksi, sekä erityinen huolenpito. Lisäksi heillä

on 3 pitkäaikaisosastoa ja yksi itsenäistymisosasto. Sairilassa jokaiselle nuorelle tarjotaan yksilöllistä ja tavoitteellista kasvatusta. Heidän tavoitteenaan on hyvä ja avoin yhteistyö nuoren perheen kanssa (THL, 2018b). 2000-luvulla yksikössä on tapahtunut merkittävä organisaatiomuutos, jonka myötä toiminta siirtyi konkreettisesti uusiin tiloihin, johti johtajavaihdokseen ja merkitsi muutoksia henkilöstörakenteessa ja toiminnan sisällössä (Pekkarinen, 2017a, s. 21–22). **Sippolan koulukodin** erityisvahvuutena on vankka yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen. Yksikkö tarjoaa sijaishuoltopaikan 28 nuorelle. Sippolassa on kaksi erityisen huolenpidon osastoa sekä kolme tavanomaista osastoa (THL, 2018b).

Vuorelan koulukodissa on kolme osastoa tytöille ja yksi pojille sekä vuoden 2018 alussa avattu erityisen huolenpidon yksikkö. Vuorela on julkaissut oman laatukäsikirjansa, jonka mukaan heidän toimintansa tavoitteena on lisätä nuorten opiskelutaitoja, sosiaalisuutta, arjen hallintaa ja vastuuntuntoa sekä edistää fyysistä ja psyykkistä terveyttä ja selviytymisodotuksia. Heidän toimintatapansa ovat yksilöllisiä, yhteisöllisiä ja perhekeskeisiä. He arvostavat vanhempia oman lapsensa asiantuntijoina osana hoitoa (THL, 2018b).

Pekkarisen (2017a) selvityksen mukaan yksityisiä koulukoteja ovat Muhoksella sijaitseva Pohjolakoti ja Turussa sijaitseva Perhekuntoutuskeskus Lauste. Koulukoti Pohjolakoti on perustettu Muhokselle vuonna 1915. Tällä hetkellä siellä toimii heidän nettisivujensa mukaan kaksi sijaishuoltoyksikköä, kaksi sijaishuollon erityisyksikköä, yksi erityisen huolenpidon osasto (EHO) sekä yksi perhekoti. Lisäksi Pohjolakoti tarjoaa jälkihuoltona tukiasuntoja itsenäistyneille nuorille. Yhteensä heillä on 35 paikkaa (Pekkarinen, 2017a, s. 24). Tehtäväkseen he kertovat nettisivujensa mukaan tiiviin huolenpidon ja kokonaisvaltaisen kasvatuksen ja kuntoutuksen antamisen oireilevalle nuorelle. Kuntoutuksessa keskitytään kasvua ja kehitystä jarruttavien haasteiden selättämiseen tukemalla nuorta omien vahvuuksien löytämisessä ja arjen hallintaan ohjaamisella. Pohjolakoti tarjoaa nuorelle turvallisen kasvuympäristön selkeine rajoineen ja osaavien aikuisten läsnäololla (Nuorten Ystävät, 2018).

Perhekuntoutuskeskus Lauste on perustettu Turkuun Lausteen kaupunginosaan 1930-luvulla, vaikkakin toiminta perustui silloin punaorpojen lastenkotina toimimiseen (Pekkarinen, 2017a). Lausteen kotisivujen mukaan keskuksen tehtävänä on antaa laadukasta peruskouluopetusta, auttaa itsenäistyviä nuoria sekä tarjota monipuolista apua intensiivistä tukea tarvitseville perheille. Turussa sijaitsee viisi sijaishuollon yksikköä, joissa jokaisessa on tilaa seitsemälle nuorelle ja Uudessakaupungissa kaksi yksikköä yhteensä kymmenelle nuorelle. Lisäksi Lausteella on yksi erityisen huolenpidon yksikkö. Yhteensä paikkoja on 51 nuorelle (Lauste, 2018).

2.1.3 Kasvatus kasvatettavan kehityksen ohjaajana

Kasvatuksen käsite on hyvin laaja ja moniulotteinen, vaikeastikin määriteltävä ilmiö. Siljanderin (2014) mukaan kasvatus on toimintaa, jossa korostuu intentionaalisuus, interaktiivisuus, interaktion epäsymmetrisyys sekä pakon ja vapauden ristiriita. **Intentionaalisudella** tarkoitetaan kasvatustoiminnan tarkoituksellisuutta, jolla viitataan yleisesti korostettuun ajatukseen siitä, että kasvatus on tarkoituksellista, tavoitteellista ja tietoista toimintaa. Kasvatustoiminta on tavoitteellista, mutta sen päämäärä on avoin, koska on mahdoton etukäteen sanoa, mikä on toiminnan tulos. Kant on määritellyt kasvatuksen ”ihmiseksi tulemisen” ehdoksi, sillä *ihminen on ainut olento, joka tarvitsee kasvatusta, ja ihminen tulee ihmiseksi vasta kasvatuksen avulla*. Kantin ajatuksia on myöhemmin täydennetty sillä, että kasvatusta ei pidetä luonnonprosessien kaltaisena tapahtumana vaan ihmisen tietoisien toiminnan tuloksena (Siljander, 2014, s. 28–29). Juuri kasvatuksen päämäärän määrittelemisen vaikeus ennalta tekee myös kasvatuksen määrittelemisestä vaikeaa (Puolimatka, 1999).

Kasvatuksen **interaktiivisuuden** ulottuvuudella tarkoitetaan kahden ihmisen välistä vuorovaikutussuhdetta, joka on laadultaan pedagoginen ja ainutlaatuinen inhimillisen vuorovaikutuksen muoto erityisine sivistysvelvoitteineen ja vaatimuksineen. Vuorovaikutus on kasvattajan ja kasvatettavan välistä, mutta myös näiden sukupolvien välistä vuorovaikutusta (Siljander, 2014, s. 29–30).

Interaktion epäsymmetrisyys viittaa siihen, että vastavuoroisesta vuorovaikutuksesta huolimatta kasvatus ei ole täysin tasavertaista osapuolten välillä. Kasvattajan ja tämän sukupolven on ratkaistava se, mitä kasvatettavalta haluaa. Kasvatuksen epäsymmetrisyys tekee kasvatus-toiminnasta pedagogista. Kasvattajan on vältettävä käyttämästä kasvatuksessa liikaa aikuisten pelisääntöjä ja rajoitettava omaa toimintavapauttaan, mutta samaan aikaan tavoitteena on saattaa kasvatettava aikuisten maailmaan. Kasvatukseen liittyykin aina **pakon ja vapauden paradoksi**, ristiriita. Kasvatus toimintana tähtää kasvatettavan itsenäistymiseen eli ohjauksellasta ja pakosta vapauttamiseen. Kasvatus itsessään merkitsee jonkinasteista pakkoa rajoittaen kasvatettavan itsenäisyyttä ja vapautta. Ristiriidan ydin on siis se, miten pakottamalla johonkin voidaan palvella pakosta vapautumista (Siljander, 2014, s. 30–31).

Tässä kandidaatin tutkielmassani määrittelen kasvatuksen Antikaisen (1998) suppeamman merkityksen mukaan, kasvatuspsykologisesta näkökulmasta. Kasvatus on vähintään kahden henkilön välistä, kasvattajan ja kasvatettavan, vuorovaikutusta, tavoitteellista ja tietoista toimintaa, jonka tavoitteena on ohjata kasvatettavan kehittymistä (Antikainen, 1998, s. 13). Kasvatustoiminta tapahtuu yksittäisten ihmisten välillä, mutta myös aina tietyssä kontekstissa, ajassa ja yhteiskunnassa. Kasvatusta ohjaa yhteiskunnassa tärkeänä pidetyt arvot. Meidän yhteiskunnassamme tärkeinä pidettyjä arvoja voisi olla muun muassa onnellisuus, yksilöllisyys, moraalinen vastuu, ystävyys, tieto ja vapaus.

2.1.4 Kasvatus- ja hoitokäytännöt koulukodeissa

Kasvatus- ja hoitokäytännöillä tarkoitan kandidaatin tutkielmassani niitä toimintatapoja, joiden tavoitteena on ohjata ja tukea nuoren tervettä kasvua ja kehittymistä. Siljanderin (2014) mukaan siitä huolimatta, että kasvatuskäytännöt tapahtuvat edellä mainittujen, kasvatuksen intentionaalisuuden, interaktiivisuuden, epäsymmetrian sekä pakon ja vapauden ristiriidan, puitteissa, on kasvatus käytännön toimintana kuitenkin syytä pitää erillään sitä koskevasta tutkimuksesta. Kasvatuskäytäntöihin liittyvät ongelmat ovat monitasoisia, käytännössä ratkaistavia koskien esimerkiksi sitä, onko ruumiillinen kuritus sallittua. Käytännön tasolla voidaan pohtia myös sitä, minkälaiseen harrastukseen kasvatettava kannattaisi ohjata. Ongelmat ratkaistaan pohjautuen omiin tai muiden kokemuksiin tai mielipiteisiin, asiantuntijoiden käsityksiin tai lakeihin. Käytännön ongelmat ja ratkaisut ovat olemassa riippumatta kasvatustieteellisestä tutkimuksesta (Siljander, 2014, s. 13–14).

Kasvatus käytäntönä on tuen antamista, ohjaamista, kannustusta ja turvallisten rajojen asettamista (Veivo-Lempinen, 2009, s. 199). Heinon ja Sinkkosen (2016) mukaan koulukotien raaimit, rutiinit ja käytännöt ovat tukemassa nuoren kehitystä ja toimivat sellaisinaan hoidollisina toimenpiteinä. Koulukoteihin ja ylipäättään sijaishuoltoon on kehitetty erilaisia hoito- ja interventiomenetelmiä, joiden tavoitteena on vahvistaa nuoren selviytymistä ja luoda tilaa eheytymiselle ja onnistumisen kokemuksille. Osa menetelmistä toimii aikuisten tukena nuorten kanssa toimiseen ja konfliktien ratkaisemiseen (Heino & Sinkkonen, 2016).

2.2 Koulukotinuorten taustat

Kitinojan vuonna 2005 julkaistussa koulukotinuoria koskevassa tutkimuksessa on kuvailtu kattavasti nuorten ja heidän perheidensä ongelmien määrää ja yleisyyttä. Tuloksissa näkyy selkeästi moniongelmaisuus, sillä keskimäärin yhdellä nuorella on kahdeksan häneen itseensä, perheeseensä tai kotiinsa liittyvää ongelmaa (Kitinoja, 2005, s. 202). Nuorten ongelmista on havaittavissa niin psyykkisiä tekijöitä kuin myös sosiaalisia suhteisiin ja siteisiin liittyviä murroksia ja katkeamisia. Koulukotinuoria yhdistää sosiaalisten normien rikkominen, mikä voidaan laskea oirekäyttäytymiseksi jostain taustalla olevasta (Pekkarinen, 2017a, s. 45).

Koulukotinuorten ongelmien ryhmittely on haastavaa, mutta selkeyttääkseen tuloksia Kitinoja (2005) luokitteli koulukotinuorten ongelmat kahteen pääryhmään: 'lapseen liitetyt ongelmat' ja 'koti- ja perheongelmat'. Kitinoja tiedosti myös tämän ryhmittelyn ongelmallisuuden, sillä monessa tapauksessa nämä kietoutuvat toisiinsa. Tutkimuksensa mukaan kolmella neljänneksellä nuorista on häneen liitettyjen ongelmien lisäksi koti- ja perheongelmaksi luokiteltu ongelma, mutta lapsia, joilla olisi vain koti- tai perheongelmia, ei ollut lainkaan (Kitinoja, 2005, s. 198–199, 202).

Kitinojan (2005) tutkimuksen mukaan yleisin lapseen liitetty ongelma on kouluongelmat, sillä lähes kaikilla koulukotinuorilla on ollut kouluongelmia ennen koulukotiin sijoitusta. Kouluongelmiksi luetaan koulupoissaolot, koulunkäynnin keskeyttäminen ja kouluvaikeudet. Toiseksi yleisimmät ongelmat liittyivät nuoren käyttäytymispiirteisiin ja toimintatapoihin. Käyttäytymispiirteet ja toimintatavat jaoteltiin poikkeaviin käyttäytymispiirteisiin, elämäntapoihin ja toimintatapoihin sekä vaaroihin ja riskeihin. Näihin lueteltiin muun muassa poissaolot kotoa, väkivaltaisuus, rajattomuus, sekaisin oleva vuorokausirytmä, pelihimo ja vaarallisuus itselleen tai muille (Kitinoja, 2005, s. 202–205, 208, 341).

Kolmanneksi suurin ongelmaryhmä oli päihdeongelmat (Kitinoja, 2005, s. 204). Lehto-Salon (2011) tutkimuksen mukaan jopa 40 prosentilla koulukotinuorista oli diagnostiset kriteerit täyttävät päihdehäiriö, joka useiten liittyi alkoholinkäyttöön. Päihdehäiriö oli myös positiivisesti yhteydessä vaikeampaan käytöshäiriöön ja mielenterveyden häiriöihin verrattuna toisiin koulukotinuoriin (Lehto-Salo, 2011, s. 52). Suhteellisen uutena ilmiönä mukaan ovat tulleet myös suonensisäiset päihteet (Pekkarinen, 2017a, s. 27).

Kitinojan (2005) tutkimuksen mukaan lähes puolella koulukotinuorista on lisäksi esiintynyt sijaishuoltopaikkaan liitettyjä ongelmia, rikollisuutta ja mielenterveyden häiriöitä. 30 % nuorista

ongelmat ovat seuraan liittyviä ongelmia. Näitä harvinaisempia ongelmia koulukotinuorilla olivat somaattiset ongelmat, seksuaalikäyttäytymiseen ja nuoren muihin ongelmiin liittyviä (Kitinoja, 2005, s. 205).

Koti- ja perheongelmat ovat koulukotinuoren yksi merkittävimmistä ongelmaryhmistä. Keskimäärin perheillä on kaksi ongelmaa. Koti- ja perheongelmat on ryhmitelty vanhempien kasvatustaitoihin tai -taitoihin liittyviin ongelmiin, vanhempien päihdeongelmiin, kodin kasvuolosuhteisiin liittyviin ongelmiin, vanhempien väkivaltaisuuteen ja mielenterveyden häiriöihin, lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön sekä vanhempien rikollisuuteen. Suurimmat ongelmaryhmät näistä ovat kolme ensiksi mainittua (Kitinoja, 2005, s. 233–234).

Pekkarisen (2017) selvityksen mukaan koulukotien omissa tilastoissa käytöshäiriön sijaan ongelmien jaottelussa käytettiin arjessa ilmeneviä oireita. Näitä olivat esimerkiksi päihteiden käyttö, aggressiivisuus ja karkailu. Yleisimpänä ilmiönä näyttäytyi päihteiden käyttö, joka oli ensisijainen sijoittamisen syy jopa kolmanneksella nuorista. Lisäksi paljon esillä oli perheisiin ja kasvuolosuhteisiin liittyviä vaikeuksia. Koulukotinuoria yhdisti oireet, joihin perheellä ei ole ollut mahdollisuutta tai kykyä vastata tarpeen vaatimalla tavalla. Toisaalta useiden nuorten oireilun taustalla oli lapsuudessa koettuja traumoja ja kiintymyssuhteiden kannattelemattomuutta (Pekkarinen, 2017a, s. 26–27, 29).

Pekkarisen (2017) selvityksen mukaan koulukoteihin sijoitetut nuoret tulevat harvoin suoraan koulukotiin ilman muita sijoituspaikkoja. Koulukotinuorten ”pompottelu” eri hoitotahojen välillä näkyy selkeästi. Koulukotiin saatetaan päätyä vasta yli kymmenen sijoituspaikan jälkeen (Pekkarinen, 2017a, s. 30), vaikka keskimäärin sijoituksia on nuorilla takanaan yksi tai kaksi ennen koulukotia (Kitinoja, 2005). Nuorten ”pompottelu” eri hoitotahojen välillä aiheuttaa väistämättä luottamuksen menetystä hoitotahoihin, joka puolestaan vaikeuttaa yhteistyötä nuoren ja työntekijöiden välillä ja näin ollen kuntoutumisen edistymistä.

Lehto-Salon ja Sinkkosen (2016) mukaan osa sijoitetuista lapsista ja nuorista kärsii erilaisista kroonisista traumaoireista, jotka ovat seurausta puutteellisista ja turvattomista kasvuolosuhteista ja erilaisista traumakokemuksista. Kroonisesti traumatisoituneet nuoret muodostavat oireilunsa vuoksi kaikkein vaikeimmin hoidettavan ryhmän lastensuojelulaitoksissa. Keinot heidän laaja-alaisen häiriöiden auttamiseen ovat vähissä niin lastensuojelun kentällä kuin nuorisopsykiatriassakin. Heidän tunteiden säätely ja tunnistaminen on vaikeaa ja käyttäytymisen säätely ongelmallista aiheuttaen impulsiivista toimintaa kuten karkailua, päihteiden käyttöä sekä asosiaalisia tekoja. Myös sietokyky voi olla heikko johtaen usein raivokohtauksiin. Heillä ei

ole taitoja tai kykyä vakaiden ihmissuhteiden ylläpitoon ja minäkuva on epävakaa. Keskittymisessä, tarkkaavuudessa ja oman toiminnanohjauksen kyvyissä on puutteita. Kroonisesti traumatisoituneille nuorille somaattinen oirehdinta on tavanomaista eivätkä he tiedä, mitä elämältään haluavat (Lehto-Salo & Sinkkonen, 2016).

2.3 Aiemmat tutkimukset ja selvitykset

Koulukoteja koskevaa ajankohtaista tutkimusta on moitittu vähäiseksi. Ongelmia tuottaa muun muassa tiedonkeruun ongelma, sillä lastensuojeluasiakkaina olevien nuorten yksityisyyttä on varjeltava tarkoin. Myöskään koulukodeista lähteneitä nuoria ei ole oikeutta seurata, mikä vaikeuttaa huomattavasti hoidon vaikuttavuuden arvioimista (Pekkarinen, 2017a). Tutkimusta on erityisen vähän nuorten omista kokemuksista koulukodista, joten esimerkiksi heidän hyvinvoinnistaan tiedetään suhteellisen vähän (Pätäri & Ylikännö, 2018).

Tällä vuosituhanella on kuitenkin toteutettu muutamia kattavia selvityksiä ja tutkimuksia koulukodeista. Pösö (1993; 2004a) on julkaissut kaksi koulukoteihin liittyvää tutkimusta. Ensimmäinen paneutui kolmen koulukodin toimintaan tutkien tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytäntöjä koulukotihoidossa ja toinen siihen, millaisia merkityksiä koulukotinuoret antavat koulukodin toiminnalle. Tutkimukset osoittivat, että luottamuspula, pettymykset ja yksinäisyys olivat usein läsnä koulukotinuorten arjessa (Pösö, 1993; 2004a).

Kitinoja (2005) toteutti asiakirja-aineistoihin perustuvan laajan tutkimuksen koulukotinuorten taustoista, kouluhistoriasta ja koulukotiin johtavista poluista. Tutkimuksen kohteena oli yhteensä 200 vuosina 1996 ja 2000 koulukotiin sijoitettua nuorta. Kekoni, Kitinoja ja Pösö (2008) julkaisivat raportin koulukotien erityisestä huolenpidosta. Lehto-Salo (2011) tutki koulukotinuorten mielenterveyden häiriöitä, oppimisvaikeuksia ja perheongelmien kirjoa kehittämissaasteena. Manninen (2013) paneutui koulukotinuorten psykiatriseen oirekuvaan ja ennusteseen. Tutkimuksen mukaan koulukotinuorilla on huomattavan paljon erilaisia psykiatrisia oireita. Heillä on vaikeuksia tunteiden tunnistamisessa ja ilmaisemisessa sekä kognitiivisia puutoksia, jotka ovat yhteydessä myöhempään rikollisuuteen (Manninen, 2013, s.77).

Suurta roolia tutkimukseni ajantasaisessa aineistossa näytteli Pekkarisen vuonna 2017 julkaistu selvitys koulukodeista. Hän oli haastatellut kaikkia Suomessa toimivien koulukotien johtajia sekä muutamaa rehtoria. Koulukotiselvitys liittyi hallituksen yhteen kärkihankkeeseen Lapsi-

ja perhepalveluiden muutosohjelmaan (LAPE), jossa koulukodit mainitaan yhteistyökumppaneina erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten palveluiden järjestämisessä. Selvityksen päätavoitteina oli selvittää, 1) minkälaisia ovat koulukoteihin sijoitetut nuoret, 2) miten koulukotien tarjoamat palvelut jakautuvat alueellisesti ja 3) miten koulukodit nivELYvät vaativien palvelujen kokonaisuuteen (Pekkarinen, 2017a, s. 12).

Koulukodin jälkeistä elämää on tutkinut Manninen, Pankakoski, Gissler ja Suvisaari (2015), jotka havaitsivat koulukotinuorilla olevan huomattavasti korkeampi kuolleisuusriski nuorena aikuisuudessa verrattuna muihin ikäisiinsä. Yleisimmät kuolinsyyt olivat mielenterveyden ongelmat ja päihteiden käyttö. Kuolleisuusriskin havaittiin olevan korkeimmillaan nuoren sijoituksen päätyttyä, joten nuoren itsenäistymisprosessin tukeminen ja tehokkaiden interventioiden kehittäminen olisi tärkeää (Manninen, Pankakoski, Gissler & Suvisaari, 2015).

Kansainvälisessä tutkimuskentässä suomalaiset koulukodit muodostavat hieman omaleimaisen kokonaisuuden, sillä tavallisesti muissa maissa rikkovien nuorten sijaishuolto tapahtuu koulukodin sijaan oikeuslaitoksen alaisissa instituutioissa (Pekkarinen, 2017b).

3 Koulukodeissa käytössä olevat kasvatusta- ja hoitomenetelmät

Koulukoteihin on valikoitunut laaja joukko erilaisia menetelmiä tukemaan koulukotinuorten kasvua ja kehitystä. Jokainen koulukotiin sijoitettu nuori on yksilö, ja heidän ongelmat ja sijoitukseen johtavat syyt vaihtelevat, joten auttamistoimenpiteetkin tulee arvioida yksilöllisesti. Oikea-aikaisen, moniammatillisen ja monialaisen tuen antaminen edellyttää henkilöstöltä jatkuvaa osaamisen kehittämistä, joustavuutta ja soveltuvuutta (Pekkarinen, 2017a, s. 35).

Koulukotikasvatus muodostuu vakauttavasta arjesta ja sen käytännöistä, joita tukee arjen rutinit, omaohjaajamenetelmä, toivon ylläpitäminen ja aito kohtaaminen. Lisäksi koulukodeissa tehdään perhe- ja päihdetyötä. Tarpeen vaatiessa käytössä on lakiin perustuvia pakottamis- ja rajoittamistoimenpiteitä. Erilaiset psykologiset interventiot edistävät psyykkisistä ongelmista kärsiviä nuoria. Itsenäistymisprosessiin koulukotinuoret saavat tukea jälkihuollon palveluista, joita nuorilla on oikeus käyttää.

Jokaisen koulukotinuoren tuen tarve on erilainen, joten myös hoitopolku on yksilöllinen. Siksi jokaiselle nuorelle tehdään sijaishuoltoon astuessa asiakassuunnitelma, jota käytännön työssä tukee **hoito- ja kasvatussuunnitelma**. Suunnitelma toteutetaan yhdessä nuoren itsensä, huoltajien, hoitotiimin, koulukodin erityistyöntekijöiden (psykologi, sosiaalityöntekijä, perheterapeutti, sairaanhoitaja) ja lapsen opettajan kesken. Samassa yhteistyöverkostossa suunnitelman toteutumista arvioidaan säännöllisesti vähintään 2–3 kertaa vuodessa ja sovitaan tarvittavista muutoksista. Hoito- ja kasvatussuunnitelman suunnitteluprosessin aikana pyritään tunnistamaan nuoren ja tämän perheen voimavaroja sekä selventämään tavoitteita ja keinoja niihin pääsemiseksi (THL, 2017b; THL, 2018b). Hoito- ja kasvatussuunnitelmaan kirjataan konkreettiset arkipäivän tavoitteet ja kuvataan yksityiskohtaisesti nuorta kuunnellen, miten niihin päästään (THL, 2018a). Suunnitelman pohjalta hoito- ja kasvatuskäytännöt on helpompi kohdentaa oikein.

3.1 Arjen kasvatukselliset käytännöt

Omaohjaajamenetelmä on käytössä kaikissa koulukodeissa. Se on yksilöllinen hoito- ja kasvatustapa, jonka tavoitteena on tukea nuoren myönteistä kasvua ja kehitystä. Jokainen nuori saa kaksi omaohjaajaa koulukotiin tullessaan. Omaohjaaja-parilla on erityinen vastuu nuoren pitkäjänteisestä ja suunnitellusta kasvatuksesta, hoidosta ja kuntoutuksesta. He toimivat myös nuoren arjessa apuna käytännön asioissa (Karppinen, 1999a; Pekkarinen, 2017a).

Nuorten kuntoutuksen rakenteen luo ennakoitava, säännöllinen ja turvallinen arki, jossa toistot, selkeät säännöt ja aikuisjohtoisuus ohjaavat toimintaa (Pekkarinen, 2017a, s. 35). **Arjen rutiinit** sellaisenaan ovat hoidollisia monipuolisine ruokineen ja turvallisine rajoineen nuorille, joiden elämästä on aiemmin puuttunut säännönmukaisuudet ja selkeä rytmi (Lehto-Salo & Sinkkonen, 2016). Useilla koulukotinuorilla on traumataustaa, jolloin hoidon ensimmäisenä tavoitteena on elämän vakiinnuttaminen niin, että tavallinen arki alkaa sujua. Nuorta ohjataan syömään ja nukkumaan säännöllisesti, käymään koulua ja tuetaan onnistumaan kotilomissa ilman päihkeitä tai asosiaalista oireilua. Vanhempien yhteistyö ja hoidossa mukana oleminen parantaa merkittävästi nuoren ennustetta ja nopeuttaa kuntoutumista (Lehto-Salo & Sinkkonen, 2016).

Arjen rutiinit ja ennakoitavuus luovat turvaa nuorelle ja auttaa **ylläpitämään toivoa**. Toivo on elämän perusvoima, joka antaa syyn uskoa tulevaisuuteen. Toivolla on suuri merkitys henkiseen hyvinvointiin ja psyykkisestä sairaudesta selviytymiseen ja kuntoutumiseen (Kiviniemi, Läksy, Matinlauri, Nevalainen, Ruotsalainen, Seppänen & Vuokila-Okkonen, 2015, s. 108). Koulukotinuorten haastavat kokemukset ja kasvuympäristö ovat voineet vaikuttaa negatiivisesti nuoren uskoon omaan tulevaisuuteen ja menettäneet jopa toivonsa hyvästä tulevaisuudesta yhteiskunnan tasavertaisena jäsenenä. Koulukotinuoren toivon takaisin luomisessa ja ylläpitämisessä merkittävässä roolissa on merkitysten antaminen, nuoren vahvuuksien ja voimavarojen tunnistaminen sekä uskon luominen tulevaisuuteen (Kiviniemi ym., 2015, s. 109). Nuorelle itselleen voi olla merkityksellistä voimaannuttavien tarinoiden kuuleminen ja vertaistuki itseään vanhemmilta, joilla on samanlaisia kokemuksia kuin heillä itsellään.

Koulukotinuorilla on vaihtelevia ja moninaisia ongelmia, joita on käsiteltävä ja joista on keskusteltava. Ongelmakeskeisyys ei kuitenkaan edistä nuoren kuntoutumista, vaan painotus on oltava voimavaroissa ja niiden löytämisessä. Voimavarat mahdollistavat myös ongelmien käsittelyä ja luovat toivoa. Aikuisen ja nuoren keskusteluissa olisi siis korostettava voimavaroja ja vahvuuksia ongelmien sijaan. (Kiviniemi ym., 2015, s. 109).

Lämsän ja Takalan mukaan koulukotinuorten elämää kuvaa haavoitetuksi tulemisen kokemukset, jolloin luotto muihin ihmisiin on koetuksella. Tällaiset nuoret tarvitsevat ennen kaikkea välittävää, lämmintä ja kannustavaa vuorovaikutusta aikuisilta (Lämsä & Takala, 2009, s. 185, 189). Veivo-Lempisen (2009) mukaa luottamuksellisen suhteen ja toimivan yhteyden rakentamiseksi tarvitaan **aitoa kohtaamista**. Aito kohtaaminen syntyy nuoren kannustamisesta, ohjauksesta, tukemisesta ja ymmärtämisestä. Aikuisen on oltava aidosti kiinnostunut, kuunneltava ja ymmärrettävä nuorta ja tämän elämäntilannetta. Vääriä tekoja ei kuitenkaan tule hyväksyä,

vaan niistä on annettava rakentavaa palautetta rehellisesti. Aito kohtaaminen saa nuoren tuntemaan, että hänen asioistaan ollaan aidosti kiinnostuttu eikä sitä työtä tehdä vain omien saavutusten tai suoritusten vuoksi (Veivo-Lempinen, 2009, s. 197, 202).

Kaikissa koulukotiyksiköissä toimii oma **koulu**. Jokaiselle koulukotinuorelle on tehty erityisen tuen päätös sisältäen pedagogisen selvityksen sekä määräajoin päivitettävän henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman eli hojks:n (Pekkarinen, 2017a, s. 56). HOJKS perustuu nuoren koulunkäyntihistoriaan, voimavarojen arviointiin sekä psykologin selvitykseen ja siihen määritetään tavoitteet sekä keinot niihin pääsemiseksi (THL, 2018b). Pekkarisen (2017) selvityksen mukaan koulukotinuorille tyypilliset kouluongelmat ja erityispiirteet edellyttävät koulun henkilökunnalta joustavia opetuskäytäntöjä, pienryhmiä sekä erilaisia tiloihin liittyviä ratkaisuja. Käytöshäiriö itsessään vaatii erityisiä toimenpiteitä opetuksen suhteen, mutta lisäksi impulsiivinen käyttäytyminen ja lisääntyneet tarkkaavuushäiriöt vaativat erilaisten häiriötekijöiden eliminoimista minimiin. Henkilöstön on siis oltava hyvin koulutettuja ja tehtävänsä motivoituneita ja siihen sopivia (Pekkarinen, 2017a, s. 57). Lähes jokaisen koulukotinuoren sijoituksen tavoitteena on peruskoulun suorittaminen loppuun (THL, 2018b).

Harrastukset ovat tärkeä osa omien mieltymysten kohteiden löytämisessä ja niiden toteuttamisessa. Piironen-Malmin ja Strömbergin (2008) mukaan omien mieltymysten parissa työskentely tuo toivottuja onnistumisen kokemuksia nuorille, jotka ovat tärkeitä itsetunnon ja minäkuvan kannalta. Harrastuksissaan nuoret pääsevät harjoittelemaan vuorovaikutus- ja keskustelutaitojaan, elämän hallintaa, ryhmässä toimimista, toisten ohjaamista sekä erilaisia toimintoja ja tekniikoita. Nuoren luontaiset taipumukset ja oma kiinnostus on tärkein peruste harrastuksen valinnalle, mutta aikuisen tehtävänä on kannustaa nuorta kokeilemaan erilaisia harrastuksia sopivimman löytämiseksi ja korostaa, että pitkäjänteisen työskentelyn merkitystä kehittymiselle. Erityisesti erilaisen urheilun pariin kannustaminen on erittäin suotavaa terveydellisten riskien minimoiseksi (Piironen-Malmi & Strömberg, 2008, s. 165–166).

Koulukotien kotisivujen mukaan vapaa-ajantoiminta on monimuotoista sisältäen niin kulttuuria kuin liikuntaa sekä yksilöharrastuksia että yhteisöllisiä tapahtumia. Urheilu- ja kulttuuriyhdistys järjestää vuoden mittaan erilaisia koulukotien välisiä tapahtumia kuten sählyturnauksia. Lisäksi koulukodit järjestävät nuorille mieluisia reissuja esimerkiksi laskettelemaan. Nuorten kannustaminen erilaisten harrastusten pariin on keskeinen osa nuorten hyvinvoinnin tukemista koulukodeissa huomioiden jokaisen nuoren yksilölliset toiveet ja ominaisuudet (THL, 2018b).

Nuorten osallisuus on ollut läsnä viime aikoina niin koulukotien käytännön työssä kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Nuorten osallisuutta omiin asioihin on pyritty parantamaan viimeisimmällä sosiaalihuoltolain (1301/2014) lakimuutoksellakin, jossa korostettiin nuoren kuulemista omissa asioissaan. Nuorten osallisuutta koulukodin arkeen lisää niissä toimiva Nuorten senaatti, johon nuoret itse valitsevat edustajansa omasta yksiköstään.

Valtaosalla koulukoteihin sijoitetuista nuorista on päihdeongelmia, joten **päihdetyö** on tärkeä osa koulukodin työtä. Nuoria tuetaan yksiköissä päihdeettömään elämään ja pyritään tarjoamaan monipuolisia vaihtoehtoisia toimintamalleja päihdeiden käytön sijaan. Hoidossa ja kasvatuksessa kiinnitetään huomiota päihdeitä koskevien asenteiden muuttamiseen ja pyritään välttämään olosuhteita, joissa ongelmakäyttöä tapahtuu. Lisäksi lisätään ymmärrystä päihdeiden merkityksestä nuoreen itseensä. Päihdehoidon apuna voidaan käyttää erilaisia kognitiivisia, toiminnallisia, taidelähtöisiä, elämäkerrallisia tai perhetyön menetelmiä (THL, 2018b).

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan *lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia*. **Perhetyö** on oleellinen ja tärkeä osa lapsen hoitoprosessia. Nuoria pyritään hoitamaan, kasvattamaan ja opettamaan yhteistyössä perheen kanssa. Perheenjäsenten vapaaehtoinen työskentely muodostuu sitä vaikeammaksi, mitä lähemmäs laitoshuollon tarvetta perheen tilanne lähenee (Jokimies, 2001). Koulukotinuorten tapauksessa perhetyö voi olla usein haastavaa. Kotisivujensa mukaan koulukodit edistävät perhetyötä tarjoamalla perheille mahdollisuuden vierailuun ja yöpymiseen vierasasunnoissaan, pitämällä yhteyttä vanhempiin, järjestämällä tapaamisia lapsen kotona ja yhteisiä neuvotteluja. Osa koulukodeista järjestää perheleirejä säännöllisesti. Myös erilaisia vanhempain ryhmiä, perhepäiviä ja juhlatapahtumia järjestetään, joihin vanhemmat ovat tervetulleita (THL, 2018b).

3.2 Pakottaminen ja rajoittamistoimenpiteet

Lastensuojelulakiin (417/2007) kuuluvia koulukodeissa käytössä olevia rajoitustoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoitus (62 §), aineiden ja esineiden haltuunotto (65 §), henkilöntarkastus ja -katsastus (66 §), omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen (67 §), eristäminen (70 §) sekä erityinen huolenpito (71§). Rajoitustoimenpiteillä puututaan nuorten perusoikeuksiin, joten niiden kirjaaminen ja noudattaminen lainmukaisesti on erittäin tärkeää. Toimenpidettä valittaessa

on otettava aina lievin mahdollinen toimenpide ja se on toteutettava mahdollisimman turvallisesti sekä ihmisarvoa kunnioittaen. Nuoren tilannetta on jatkuvasti seurattava ja toimenpiteitä lievennettävä tai mahdollisesti lopetettava kokonaan, jos jatkamiselle ei ole enää perusteita (THL, 2018a).

Nuoren yhteyden pitoa tai liikkumisvapautta voidaan rajoittaa erityisellä päätöksellä. **Yhteyden pidon rajoittamisen** (62§) mukaan nuoren yhteydenpitoa vanhempiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin voidaan rajoittaa. **Liikkumisvapauden rajoittaminen** (69§) puolestaan kieltää nuoren poistumisen koulukodista tai sen alueelta. Rajoitukset voidaan asettaa, jos se on nuoren hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä tai siitä on vaaraa nuoren tai tämän lähipiirin hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. Yhteydenpidon rajoitus voi koskea oikeutta nähdä vanhempia tai muita nuoren läheisiä, yhteydenpitoa puhelimitse tai muulla yhteydenpitovälineellä, nuorelle osoitetun kirjeen lukemista tai yhteydenpitoon tarkoitettujen välineiden haltuun ottoa rajoituksen ajaksi. Yhteyden pidon rajoittamisesta on tehtävä määräaikaisten päätös korkeintaan vuodeksi, jossa näkyy rajoituksen syy, sitä koskevat henkilöt sekä rajoituksen kuvaus ja laajuus. Yksi liikkumisvapauden rajoittamisesta koskeva päätös voi kestää korkeintaan 7 vuorokautta, yhtäjaksoisesti korkeintaan 30 vuorokautta (417/2007).

Aineiden ja esineiden haltuunoton (65§) rajoittamisen mukaisesti nuorelta on otettava haltuun sellaiset aineet ja esineet, joita käytetään päihtymistarkoituksessa tai jotka on tarkoitettu nuoren itsen tai toisen henkilön vahingoittamiseen. Jos edellä mainittuja esineitä epäillään olevan nuoren hallussa tai tulossa, on suoritettava **omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen tai luovuttamatta jättäminen** (67§). Laitoksella on oikeus ottaa haltuun kaikki ne esineet ja aineet, jotka voivat vaarantaa nuoren omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä, turvallisuutta tai omaisuutta. Jos on perusteltua epäillä nuorella olevan hallussa edellä mainittuja esineitä tai aineita, voidaan tälle suorittaa **henkilöntarkastus** (66§). **Henkilönkatsaus** (66 §) on suoritettava, jos on perusteltua epäillä nuoren käyttäneen päihdyttäviä aineita. Henkilöntarkastus ja -katsaus on suoritettava niin, että paikalla on tarkastajan lisäksi joko laitoksen johtaja tai tämän määräämä henkilö laitoksen kasvatus- ja hoitohenkilöstöstä. Toimenpiteeseen osallistuvien on oltava samaa sukupuolta nuoren kanssa, ellei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö (417/2007).

Nuori voidaan **eristää** (70§) laitoksen muista nuorista, jos hänen käyttäytymisensä on vaaraksi itselleen tai muille tai se jostain muusta syystä on välttämätöntä nuoren hengen, terveyden tai

turvallisuuden kannalta. Yhtäjaksoinen eristäminen voi kestää korkeintaan 24 tuntia. **Kiinnipitämisen** (68§) toimenpide voidaan suorittaa, jos nuori sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vaarantaisi itseään, muita tai omaisuutta. Myös lapsen siirtäminen kiinnipitotilanteessa on mahdollista (417/2007).

Nuorelle voidaan järjestää **erityisen huolenpidon** (71§) jakso, jos hänen etunsa sitä välttämättä vaatii vakavan huume- tai rikoskierteen katkaisemiseksi tai omaa henkeään, kehitystään tai terveyttä vakavasti vaarantavan käyttäytymisen perusteella. Erityinen huolenpito on erityistä, moniammatillista hoito ja huolenpitoa, jota voidaan järjestää korkeintaan 30 vuorokauden ajan. Erityisen painavista syistä erityistä huolenpitoa voidaan jatkaa enintään 60 vuorokaudella (417/2007).

Erityisen huolenpidon osastot ovat korkeintaan nelipaikkaisia osastoja, joille yhteistä on erittäin tarkka arjen rakenne, koulunkäynti osastolla, toistuvat hoito- ja kasvatuskeskustelut sekä henkilökunnan suuri määrä. Erityisen huolenpidon jakso toimii pysäyttävänä toimenpiteenä korostaen hoidollisia toimenpiteitä silloinkin, kun yhteyden saaminen nuoreen on ongelmallista (Pekkarinen, 2017a, s. 40–41).

3.3 Psykologiset interventiot

Kaikissa valtion koulukodeissa on käytössä heidän kotisivujensa mukaan **ART-menetelmä** (THL, 2018). ART (*Aggression Replacement Training*) on Arnold Goldsteinin kehittämä opetuksellinen kognitiivinen käyttäytymisterapian malli nuorten aggressionhallintaan (Kauppi & Ranta, 2016). ART järjestetään ryhmäinterventiona ja se sopii sekä aggressiivisesti että vetäytyvästi käyttäytyville nuorille. Sen tavoitteena on opettaa epäsosiaalisesti käyttäytyville nuorille valmiuksia rakentavaan vuorovaikutukseen. ART-interventio koostuu sarjasta ohjattuja ryhmätapaamisia, joissa nuorten tehtävänä on harjoitella sosiaalisia taitoja, vihanhallintaa sekä moraalista päättelyä (Hastrup, Hietanen-Peltola, Jahnukainen & Pelkonen, 2013; Timonen-Kallio, Yliruka & Närhi, 2017).

Ryhmämuotoinen työskentely tarjoaa nuorille luonnollisen ympäristön käsitellä ongelmiaan ja löytää selviytymiskeinoja niihin. Vertaisryhmässä toimiessaan nuori pääsee jakamaan kokemuksiaan sekä saa toivoa ja rohkaisua muilta samankaltaisilta nuorilta. Ryhmässä nuorella on mahdollisuus nähdä, ettei ole ongelmiansa kanssa yksin ja että aikuinen voi auttaa tunteiden ja

käyttäytymisen tunnistamisessa ja säätelyssä. Aikuisen ohjaamassa ryhmätyöskentelyssä nuorella on mahdollisuus turvallisesti ja konkreettisesti nähdä, millaisia seurauksia omalla toiminnalla on muihin (Tuompo-Johansson, Belt & Toivanen, 2016).

Kaikkien koulukotien moniammatilliseen hoitotiimiin kuuluu psykologi. Lisäksi yhteistyö nuorisopsykiatrian kanssa on tukemassa nuoren psyykkistä hoitoa. Ryhmämuotoisen työskentelyn lisäksi nuorella on mahdollisuus saada yksilöterapiaa. Usein laitokset ottavat mielellään vastaan myös konsultaatiota ja työnohjausta psykologeilta nuorten haastavien ongelmien parissa kampailla (THL, 2018b).

3.4 Jälkihuolto

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan jokaisella vähintään kuusi kuukautta huostassa olleella nuorella on oikeus **jälkihuoltoon** sijoituksen päätyttyä. Kunnalla on velvollisuus järjestää jälkihuoltoa viiden vuoden ajan sijoittumisen päätyttyä tai korkeintaan siihen saakka, kun nuori täyttää 21-vuotta (417/2007). Jälkihuollolla turvataan kodin ulkopuolella kasvaneen nuoren tuen saanti sijoituksen päätyttyä ja annetaan lisäaikaa aikuistumiseen. Jälkihuolto on aina vapaaehtoista, eikä se sisällä rajoitustoimenpiteitä. Riittävä jälkihuolto on erittäin merkitsevää nuoren itsenäistymisprosessissa. Mannisen, Pankakosken, Gisslerin ja Suvisaaren (2015) tutkimuksen mukaan koulukodista itsenäistyvien nuorten kuolleisuusriski nuorena aikuisuudessa on jopa seitsenkertainen verrattuna muihin nuoriin aikuisiin.

Pukkio ja Hipp (2016) ovat vastikään toimittaneet oppaan lastensuojelun jälkihuoltoon, jossa avataan jälkihuoltoa palveluna, sen prosesseja, sääntelyä ja asiakkuutta. Oppaan ensimmäisen artikkelin mukaan onnistunut jälkihuolto takaa sen, että sijaishuollon aikana saavutetut myönteiset muutokset nuoren elämässä ei valu hukkaan. Jälkihuoltoa ja sijaishuoltoa ei tulisikaan tarkastella kahtena erillisenä osana, vaan toisiinsa limittyneinä palveluina. Ajoissa suunniteltu jälkihuolto luo tunteen mielekkästä ja turvallisesta tulevaisuudesta nuorelle (Pukkio & Hoikkala, 2016, s. 6).

4 Tulosten tarkastelu ja pohdinta

Edellä mainitut hoito- ja kasvatuskäytännöt toimivat kasvatuksellisina toimintatapoina tukemaan nuoren tervettä kasvua ja kehitystä. Nämä sisältävät kasvatukselle ominaiset piirteet, joita ovat intentionaalisuuden, interaktiivisuuden, interaktion epäsymmetrisyyden sekä pakon ja vapauden ristiriidan (Siljander, 2014, s. 28). Koulukodeissa käytössä olevilla kasvatus- ja hoitokäytännöillä on tavoitteena ohjata nuoria toimimaan yhteiskunnassamme yleisesti hyväksytyjen arvojen ja normien mukaisesti. Käytännöt ovat enimmäkseen tarkoitettuja ja tietoisia, mutta aina järjestelmällisesti perusteltuja. Nuoruudelle ominainen piirre kapinoida ja kyseenalaistaa näkyy myös koulukodin arjessa. Toiminnan on oltava aina perusteltua.

Käytännöt tapahtuvat aina nuoren ja aikuisten välisenä vuorovaikutuksena, jossa aikuisella on erityinen pedagoginen vastuu, mikä tekee vuorovaikutuksesta epäsymmetristä. Pakon ja vapauden ristiriita on koulukotiarjessa esillä jatkuvasti nuorten itsemääräämisoikeuden ja rajoittamisen ristiriidassa. Miten paljon nuorella voi olla oikeuksia niin, että se ei vaaranna nuoren omaa tai muiden kehitystä, terveyttä tai henkeä? Tämä kysymys aiheuttaa jatkuvaa toiminnan reflektointia aikuisilta.

Rajoittamistoimenpiteet koetaan erityisesti nuorten osalta negatiivisena toimenpiteenä, mutta niidenkin tavoitteena on opettaa nuorelle suotavaa käytöstä ja toisaalta turvata nuorta itseään. Toimenpiteiden on kuitenkin oltava erityisen perusteltuja ja oikeudenmukaisia ja niistä on keskusteltava nuoren kanssa. Rajoittaminen ei kuitenkaan ole ainoastaan koulukodeissa tapahtuvaa, vaan sitä tapahtuu myös kotona. Usein sijoituksen taustalla onkin kasvatukseen liittyvät haasteet tai vaikeudet, jotka voivat liittyä turvallisten rajojen asettamiseen. Rajoitusten tavoitteena on ainoastaan turvata nuoren tervettä kasvua ja kehitystä.

Kaikki kasvatus- ja hoitokäytännöt perustuvat toimivan arjen ja sen rutiinien ympärille. Turvallinen ja ennakoitava arki mahdollistaa luottamuksen synnyttämisen yksikön ja nuoren välille. Toimivien arjen rutiinien ympärille ja lomassa rakentuvat kaikki muut toimenpiteet ja käytännöt. Suunnitelmat puolestaan helpottavat oikeanlaisten ja toimivien toimenpiteiden ja käytäntöjen valinnassa.

Johdannossa pohdin sitä, ovatko koulukodeissa käytössä olevat kasvatus- ja hoitomenetelmät riittävän kohdennettuja ja tarkoituksenmukaisia. Ymmärtäisin nyt, että vaikka niin sanotusti normaaliin elämään koulukodeista selviää suhteellisen pieni osa, voisi luvut olla kyseisten nuorten kohdalla huomattavasti suurempia ilman koulukotisijoitusta. Ehkä heistä yksikään ei

selviäisi ”normaaliin” elämään. Toisaalta myös koulukotisijoitusaika on suhteellisten lyhyt, jolloin aikaa interventioiden toteuttamiselle ei jää paljoa. Myös Pekkarisen (2017a, s. 31) haastattelujen pohjalta kävi ilmi, että nuoret olisivat tarvinneet koulukotien tarjoamaa osaamista jo paljon aiemmin; *”me pääsemme työskentelemään näiden lasten kanssa aivan liian myöhään”*. Ei koulukodin henkilökuntakaan sellaisen ajan puitteissa ihmeisiin pysty.

Muutaman aiemman tutkimuksen perusteella voitaisiin todeta, että nuorten ja koulukodissa työskentelevien aikuisten todellisuus eivät kuitenkaan täysin kohtaa. Nuoret kokevat, että heitä ei aidosti kuunnella, heidän puolestaan tehdään perustelemattomia päätöksiä eikä heidän oikeuksia kunnioiteta. Osakseen tätä voi selittää nuoruuteen tunnusomaisesti kuuluva kapina ja tunne siitä, että kukaan ei ymmärrä. Olisikin oleellista saada ajankohtaista tutkimustietoa koulukodeista kotiutuneilta jo aikuisikäen ehtineiltä entisiltä koulukotinuorilta koulukotien hoidon vaikuttavuudesta. Onko heidän käsityksensä muuttunut aikuistuessaan ja ovatko he ehkä myöhemmin oppineet arvostamaan enemmän koulukotilaitosta ja ymmärtämään syytä toimenpiteille?

Uskoisin, että edellä mainittua ristiriitaa voisi pienentää nykytilanteessa pitämällä nuorta yhä paremmin ajan tasalla häneen liittyvissä asioissa ja perustelemalla nuoreen itseen liittyviä päätöksiä mahdollisimman perusteellisesti ja kattavasti nuorelle itselleen. Aineistoon perehtyessäni törmäsin harmittavan usein tilanteisiin, joissa nuori itse ei tiennyt, miksi jokin tietty asia oli toteutettu sijaishuollossa. Päätösten perustelulla ja ajan tasalla pitämisellä myös nuoren on mahdollista ymmärtää ja näin ollen paremmin sopeutua tehtyihin päätöksiin ja olla yhteistyöhalukkaampi. Yhteisymmärryksen pohjana toimii molemmin puolinen luottamus toisiaan kohtaan, mikä on mahdollista rakentaa kohtaamalla nuori aidosti.

Suoritin tutkielmani teon aikana lyhyen, viiden päivän projektiharjoittelun eräässä koulukodin osana toimivassa sijaishuollon yksikössä. Pääsin tutustumaan koulukodin toimintaan ja peilamaan opiskelemaani teoriaa käytäntöön. Koulukotinuorten käytös on ajoittain erittäin haastavaa, mutta pohjimmiltaan he ovat tavallisia nuoria, jotka ovat kokeneet traumaattisia tapahtumia, hylkäämisen kokemuksia ja muita negatiivisia asioita elämässään enemmän kuin tarpeeksi. Nuoret oireilevat voimakkaasti ja tarvitsevat huomiota sekä välittämistä aikuisilta. He tarvitsevat runsaasti aikuisen arjen ohjaamista ja tukemista toiminnoissaan ja välittäviä, mutta vahvoja aikuisia ympärilleen, jotka aidosti kohtaavat nuoret. Aikuisten on kyettävä näkemään nuorten oireilun taakse, eikä ottaa sitä liian henkilökohtaisesti. Nuorille on opetettava elämän

realiteetteja, mutta luotava myös mahdollisimman paljon onnistumisen ja hyväksymisen kokemuksia.

Ajankohtaisesti esillä olevia teemoja ovat nuorten osallisuus ja itsemääräämisoikeus. Kaikilla ihmisillä on perusoikeudet, mutta ristiriitaista on, millä tavalla oikeuksia on sovellettava näiden nuorten kohdalla, jotka ovat ylittäneet monella tapaa normeina pidetyt rajat ja omaavat käytöshäiriön oireena puutteellisen empatiakyvyn, jotta heidän kanssaan on turvallista tai edes mahdollista työskennellä? Rajoituksia tai sääntöjä ei ole olemassa koulukodeissa nuorten kiusaksi, vaan heidän oman, mutta myös työntekijöiden turvallisuuden takaamiseksi. Turvallisuuden tunne luo pohjan nuoren kuntoutumiselle.

Nuorilla on tarve kapinoida ja muutos aiheuttaa aina vastarintaa. Useimmat käytännöt tukevat ja kuntouttavat selkeästi nuorta, jonka he myös itse tiedostavat, mutta aiheuttavat silti kritisointia ja kyseenalaistamista kyseisiä käytäntöjä kohtaan. He haluavat vapautta ja itsemääräämisoikeuksia ja ovat tottuneet toimimaan omaehtoisesti. Astuessaan laitokseen näitä asioita rajoitetaan lain puitteiden mukaisesti nuorten parasta ajatellen, mutta aiheuttaa väijäämättä kapinointia nuorten keskuudessa.

Koulukodin kasvatusta- ja hoitokäytännöistä ei ole tehty aiemmin yhtenäistä tutkimusta. Jouduin huomattavasti yhdistelemään eri lähteistä tietoa, joten koen tämänkaltaiselle kokoavalle tutkimukselle olevan tarvetta laitospäiväkirjoissa. Kandidaatin tutkielman laajuus ei kuitenkaan riitä sellaisenaan paneutumaan kovin syvästi koulukodin monimutkaiseen ja -ulotteiseen kasvatustoimintaan. Tutkittavaksi jää vielä erityisten toimenpiteiden kohdentaminen juuri oikeaan häiriökäyttäytymiseen kuten myös nuorten kuuleminen toimenpiteiden vaikuttavuudesta. Uskon, että koulukodeilla olisi intressejä saada tutkimustietoa juuri heidän kasvatusta- ja hoitokäytäntöjen toimivuudesta. Tutkielmani luotettavuutta takaa laaja ja monipuolinen lähteiden käyttö useasta eri näkökulmasta lähestyen.

Lähteet

- Antikainen, A. (1998). *Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.
- Aula, M., Juurikkala, V., Kalmari, H., Kaukonen, P., Lavikainen, M. & Pelkonen, M. (2016). *LAPE – Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma*. Raportteja ja muistioita 2016:29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Bardy, M. (toim.) (2009). *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hastrup, A., Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J. & Pelkonen, M. (toim.) (2013). *Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen Lasten Kaste -kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi*. Raportti 3/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104345/THL_RAP2013_003_verkko.pdf?sequence=1
- Heino, T. & Sinkkonen, J. (2016). Lastensuojelu. Teoksessa: Kumpulainen, K., Aro-nen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K. & Sourander, A. (toim.) (2016). *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim 2016. Saatavilla: <http://www.oppiportti.fi/op/ljn02801/do>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. & Sinivuori, E. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Honkatukia, P. & Nyqvist, L. & Pösö, T. 2003. Sensitive issues in vulnerable settings – studying violence in youth residential care. *Young* 11 (4), 323–339.
- Jahnukainen, M., Kekoni, T. & Pösö, T. (toim.) (2004). *Nuoruus ja koulukoti*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Jahnukainen, M., Pösö, T., Kivirauma, J. & Heinonen, H. (2012). Erityisopetuksen ja lastensuojelun kehitys ja nykytila. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.), *Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa* (s. 15–54). Tampere: Vastapaino.
- Jokimies, P. (2001). Perhetyössä esiinnousevat tunteet. Teoksessa: Rautiainen, M. (2001). *Vanhemmuuden roolikartta. Syvennäs ja sovelta* (s. 72 – 77). Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Kaivosoja, M. & Välimäki, K. (2016). Lapsen oikeudet. Teoksessa: Kumpulainen, K., Aro-nen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K. & Sourander, A. (toim.) (2016). *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim 2016. Saatavilla: <http://www.oppiportti.fi/op/ljn02801/do>
- Karppinen, S. (1999a). Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: Omahoitajamenetelmä. Teoksessa: *Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä*

- lastensuojelulaitoksissa* (s. 14–20). Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto 1999.
- Karppinen, S. (1999b). Perhetyö lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa: *Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa* (s. 71–76). Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto 1999.
- Kauppi, A. & Ranta, K. (2016). Lasten ja nuorten kognitiivinen terapia. Teoksessa: Kumpulainen, K., Aronen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K. & Sourander, A. (toim.) (2016). *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim 2016. Saatavilla: <http://www.oppiportti.fi/op/ljn02801/do>
- Kekoni, T., Kitinoja, M. & Pösö, T. (2008). *Erityinen huolenpito koulukodeissa*. Stakesin raportteja 36/2008. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus: Helsinki.
- Kitinoja, M. (2005). *Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta*. Stakes Tutkimuksia 150. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Kiviniemi, L., Läksy, M-L., Matinlauri, T., Nevalainen, K., Ruotsalainen, K., Seppänen, U-M. & Vuokila-Okkonen, P. (2015). *Minä mielenterveystyön tekijänä*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Lastensuojelulaki*. 13.4.2007/417.
- Laitala, M. & Puuronen, V. (2016). *Yhteiskunnan tahra? : koulukotien kasvattien vaietut kokemukset*. Tampere: Vastapaino.
- Lastensuojelu 2016*. Tilastoraportti 43/2017. THL.
- Lauste (2018). Osoitteessa: <https://lauste.fi/> . Haettu: 2.3.2018.
- Lehto-Salo, P. & Sinkkonen, J. (2016). Sijoitettujen lasten ja nuorten kanssa työskentely. Teoksessa: Kumpulainen, K., Aronen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K. & Sourander, A. (toim.) (2016). *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim 2016. Saatavilla: <http://www.oppiportti.fi/op/ljn02801/do>
- Lehto-Salo, P. (2011). *Koulukotisijoitus – nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehto-Salo, P., Kuuri, A., Marttunen, M., Mahlanen, A., Toivonen, V.-M., Toivola, P., Närhi, V., Ahonen, T. & Koponen, H. (2002). *Polku-tutkimus. Tutkimus nuorista kolmessa koulukodissa. Psykiatrinen ja neuropsykologinen näkökulma*. Aiheita 16. Sosiaali- ja terveysalan tutkimuskeskus (Stakes).

- Lämsä, A-L. & Kiviniemi, L. (2009). Toivo kaikkien voimavarana. Teoksessa: Lämsä, A-L. (toim.) (2009). *Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin* (s. 223–234). Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Lämsä, A-L. & Takala, S. (2009). Sosiaalisesti haavoitetun nuoren kohtaaminen ja kasvun tukeminen. Teoksessa: Lämsä, A-L. (toim.) (2009). *Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin* (s. 185–196). Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Manninen, M. (2013). *Koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatrisen oirekuva ja ennuste*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksia 112. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Manninen, M., Pankakoski, M., Gissler, M. & Suvisaari, J. (2015). Adolescents in a residential school for behavior disorders have an elevated mortality risk in young adulthood. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 2015, 9:46.
- Metsämuuronen, J. (2003). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Helsinki: International Methelp cop.
- Nuorten Ystävät (2018). *Koulukoti Pohjolakoti*. Osoitteessa: https://www.nuortenystavat.fi/yksik%C3%B6t/koulukoti_pohjolakoti . Haettu: 2.3.2018.
- Pekkarinen, E. (2017a). *Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävistä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 187. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Pekkarinen, E. (2017b). 'Mä oon ollut tässä asiakirja muitten joukossa' - Koulukodeista aikuis-tuneiden kokemuksia lastensuojelusta. Teoksessa: Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (toim.) (2017). *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina* (s. 173–198). Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 187. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Piironen-Malmi, U. & Strömberg, S. (2008). *Välittämisen pedagogiikka*. Helsinki: Tammi.
- Puolimatka, T. (1999). *Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen filosofia*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Pukkio, S. & Hipp, T. (toim.) (2016). *Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Pukkio, S. & Hoikkala, S. (2016). Mitä jälkihuolto on. Teoksessa: Pukkio, S. & Hipp, T. (toim.) (2016). *Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön* (s. 5–46). Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Pätäri, T. & Ylikännö, M. (2018). *Tahto tehdä toisin. Uusia toimintatapoja lastensuojeluun*. Helsinki: Tietosanoma.

- Pösö, T. (1993). *Kolme koulukotia*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pösö, T. (2004a). *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Helsinki: Stakes 2004.
- Pösö, T. (2004b). Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (2004). *Lastensuojelu tänään* (s. 202–213). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (2013) (toim.). *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen*. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Rikosseuraamuslaitos.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? : johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto. Saatavilla: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Siljander, P. (2014). *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Peruskäsitteet ja suuntaukset*. Tampere: Vastapaino.
- Sosiaalihuoltolaki*. 30.12.2014/1301.
- THL (2017a). *Lastensuojelu 2016*. Tilastoraportti 43/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135628/Tr43_17_LASU.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Haettu 02.03.2018.
- THL (2017b). *Vuorelan koulukodin laatukäsikirja*. Saatavilla: <http://www.valtionkoulukodit.fi/assets/valtion-koulukodit-vuorelan-laatukasikirja.pdf>. Haettu 02.03.2018.
- THL (2018a). *Lastensuojelun käsikirja*. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>. Haettu: 27.04.2018
- THL (2018b). *Valtion koulukodit*. Internetsivu osoitteessa <http://www.valtionkoulukodit.fi/>. Haettu 02.03.2018.
- THL (2018c). *Valtion koulukotien strategia vuoteen 2020*. Saatavilla: <http://www.valtionkoulukodit.fi/assets/valtion-koulukodit-strategia-2020-esite.pdf>. Haettu: 02.03.2018
- Timonen-Kallio, E., Yliruka, L. & Närhi, P. (2017). *Lastensuojelun terapeuttisen laitospalveluksen mallinnus*. Työpaperi 23/2017. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Tuompo-Johansson, E., Belt, R. & Toivanen, A. (2016). Ryhmähoidot ja ryhmäpsykoterapiat. Teoksessa: Kumpulainen, K., Aronen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K. & Sourander, A. (toim.) (2016). *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim 2016. Saatavilla: <http://www.oppiportti.fi/op/ljn02801/do>
- Veivo-Lempinen, L. (2009). Nuoren aito kohtaaminen. Teoksessa: Lämsä, A-L. (toim.) (2009). *Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin* (s. 197–214). Jyväskylä: Ps-kustannus.